

NÉMETHNÉ RÁCZ LÍDIA

MESÉLŐ FÜREDI SÍRKÖVEK TOLNAY LAJOS ÉS VAJDA JÓZSEF TRAGÉDIÁJA

A 150 éve lezárt Vázsonyi utcai református temetőben 40-50 sírkő található még, méltatlan körülmények között, pusztuló állapotban. Pedig ezek az emlékjelek múltunk igen fontos tanúi: őseinkről, Füred egykori gazdálkodóiról, polgáraitól, gyógyulást kereső fürdővendégeiről mesélnek. A változatos formájú, köztük szív alakú, mívesen faragott köveken ősi füredi családok (Bagó, Bedegi, Bocsor, Pálfi, Siskei, Somogyi, Ujhelyi, Varga, Vörös stb.) neve olvasható, mellettük néhány távolról jött vendég is itt talált végső nyugalmat. A legregebbi évszámot viselő sírkő 1782-ből való, a megmaradt kövek többségét a 19. században állították a temető 1864-ben történt bezárásáig. Itt pihennek a református templom építését 1829 és 1831 között anyagilag és munkájukkal is támogató családok tagjai. Leszármazottaik talán nem is tudják, hogy ükszüleik sírkövei még állnak a domboldalon.

A sírok, a temető védetté nyilvánításának gondolata már 40 évvel ezelőtt felvetődött. Burgyán Miklós néprajzkutató 1972-ben az itt talált szív alakú és a szív formájú felirattáblát viselő kövekre több ízben is felhívta a figyelmet, sürgette védelmüket. Zákonyi Ferenc 1988-ban ismét szorgalmazta, hogy a művészileg is értékes sírkövek, valamint az ott nyugvó személyek miatt a temető kapjon helyi védettséget. A Helytörténeti Egyesület az évtizedekkel korábbi véleményekhez hasonlóan fontosnak tartja, hogy a füredi temetők régi sírkövei ne tűnjenek el, őseink emléke maradjon meg az utókor számára is.

Városunk múltjának megismeréséhez sok segítséget nyújtanak a korabeli iratok, híradások, a visszaemlékezések; szerencsés esetben egy-egy sírfelirat kapcsán felidézhető a temetőben nyugvó személyek élete, így a ma élőkhez közelebb kerülhetnek a több mint 100 évvel ezelőtti események.

*****

Keményffy Károly 1922-ben, a Balatonfüred című lapban felhívta a figyelmet a régi református temető egyik sokat sejtető, érdekes feliratú sírkövére: „Az út mellett nagy, vörös eres emlékkő, mely „özv. Bedegi Éva édesanyjának mély bánatát jelképezi; kiszolgált magyar huszár s a Balaton vize által 1862-ik év jun. 28-án elnyeletett kedves fiának Vajda Józsefnek hamvaival B. p.”¹ Zákonyi Ferenc Balatonfüred című könyvében 1988-ban a felirat kapcsán feltette a kérdést: „vajon milyen tragédiát sejtetnek ezek a sorok? A sírkő formai leírását és feliratát Varga Lászlóné a Füredi Históriaiban, 2001-ben kép nélkül közölte.² A bokrok sűrűjében megbújó, süttöi mészkőből faragott sírjel szerencsére ma még áll, felirata is olvasható. A korabeli dokumentumoknak köszönhetően kiderült, hogy bár a temető nyugati kerítésénél csak Vajda József sírköve látható, 152 évvel ezelőtt, 1862 nyarán barátját, Tolnay Lajos tanítót is ide temették. Az is bizonyos, hogy a sírfelirattal ellentétben, a szerencsétlenség nem júniusban, hanem júliusban történt. A halotti anyakönyv július 28-i bejegyzése alapján a két fiatalember a „Balatonba halt”. Vajda Józsefet 1829. november 10-én, Vajda János és Bedegi Éva gyermekeként keresztelték Füreden, halálakor a szabólegény már elmúlt 32 éves. Tolnay Lajos 24

éves református iskolatanító a halotti anyakönyv szerint a Bars megyei Pozba községben született. (A település ma Szlovákiában, Léva közelében található.) A két fiatal Somody Dániel helyi lelkész temette. Sziklai Zoltán könyvéből tudjuk, hogy Füreden 1860-tól 1862-ig Tolnay volt az egyedüli református tanító.³ Eötvös Károly Magyar alakok című, 1904-ben megjelent művének Molnár Aladáról írt fejezetében Tolnay Lajosról is megemlékezett. A szintén Füreden nyugvó pedagógus halálának kapcsán leírta, hogy ők hárman barátok voltak a pápai kollégiumban, „a tudománynak és az ifju szív álmainak magas élvezetében sok időt töltenék együtt”. Tolnay gyermek- és ifjúkorát szegényen, nélkülözések között töltötte, csak 22 évesen, Füredre kerülve fordult jobbra a sorsa. Eötvöstől tudjuk, hogy a tragédia előtti napon a barátok együtt beszélgettek Molnár Aladár édesapjának füredi házánál. Ekkor Tolnay lelkesen számolt be terveiről: hogyan neveli majd tanítványait a haza szeretetére, milyen eszméket ültet el az új nemzedék szívében. Temetésén jelen volt Eötvös Károly és Molnár Aladár is. A fürdővendégeket is megdöbbentő esetről a Vasárnapi Ujság 1862. augusztus 3-án Szerencsétlenség a Balatonon címmel adott hírt: „A füredi néptanító, egy művelt, derék

fiatalember, negyed magával vadászni ment a Balatonra egy csónakon, mely a vadászeb miatt fölbillett, s a benne ült 4 egyén a vízbe borulván, közölők a tanító egy másik társával együtt odaveszett. A tragédiáról, a temetésről hiteles és részletes beszámolót közölt a korabeli nyári újság, a Balaton-Füredi Napló 1862. augusztus 3-i száma is. A verset, melyet a korábban Arácson szolgáló litéri lelkész, Pap Gábor írt halott barátjához, Tolnay Lajoshoz, a következő számban közölték.⁴ A lap szerint július 28-án Tolnay Lajos tanító, Vajda József kiszolgált közhuszár, Király Gábor egyházi és a tanító 12 éves szolgálja, egy vastag és gömbölyű, keményfából kivésott ladikon, az úgynevezett lélekvesztőn⁵ a Balatonra vadászni mentek. Magukkal vitték a tanító kutyáját is. Órákon keresztül próbáltak madarat lőni a parti nádasban. Később a nyílt víz felett halászmadarakat láttak, Király Gábor beljebb evezett, így a tanítónak kettőt sikerült lelőnie. A kutyát a madarak összeszedésére belökte a vízbe, az pedig evickélve szájában hozta azokat. A ladikkal elébe eveztek, hogy fárasztó útja rövidebb legyen. Vajda a kutyától a madarakat, a tanító pedig a kutyát igyekezett a vízből beemelni. Eközben mindketten felálltak, s arra az oldalra hajoltak, ahol a kutya kapaszkodott. Kíváncsiságból ezt tette a kormányos és a fiú is, így a csónak fölfordult. Iparkodtak kapaszkodni, de annak gömbölyű és síkos fenekéről lecsúsztak, s a ladikot távolabbra lökték. A víz másfél ölnyi mélységű lehetett, tehát közel három méter. Király Gábor kiúszott, s a kisfiút is, ki egy szögben megakadva lebegett, ladikostól kimentette a partra. A tudósító csodálkozott azon, hogy a jól úszó Tolnay, aki gyakran merészkedett a hidegfürdőn túlra is, a kis távolságról nem tudott kijutni a partra. Ennek oka lehetett az is, hogy a mellbeteg tanító ruhában sokkal nehezebben mozgott. Király Gábor elmondása szerint, a vadászkutya hűségéből és talán kedveskedésből, többször is a már le-lebukó tanító fejére rakta evickélő lábait. A kisfiú azt is mesélte, hogy Vajda, a tanító barátja nem tudott jól úszni, belekapaszkodott Tolnayba és ezt mondta: „Az Istenét, – ha én halok, te is meghalsz.” Tény, hogy a két áldozatot majdnem egymás mellett találták meg, Vajda hason feküdt, vagyis a horog a hátába akadt, a tanító pedig hanyatt fekvő, a kereső horog arcát is összekarcolta. Ez arra mutatott, hogy a tanítót Vajda szoríthatta le. Prosich, a hidegfürdő úszómestere vette ki őket és fegyvereiket a Balatonból. A szerencsétlenség híre a füredieket nagyon elsomorította. Mindkettőjüket, de különösen a tanítót, az

egész község sajnálta, siratta, mert mindenki szerezte és tisztelte. Tolnay „gyöngéd, finom, nevelt, tanult s művelt fiatal ember volt, [...] mindenkinek tisztelője és becsülője...” Tanítói munkáját nagy lelkiismerettel végezte, emellett papi vizsgáját a közeljövőben tette volna le. Költéssel is foglalkozott, ő írta a Balaton-Füredi Napló színibírálatait is, az előző évben számolt be a színek megnyitására.⁶ A tudósító szerint a tanítót vadászszenvedélye s túlzott merészsége vitte a sírba. Két nappal korábban figyelmeztette őt egyik legjobb barátja, Dugovich Pál, a füredi jegyző: „Barátom! Utóbb is a Balaton lesz sírod.” Ugyanaz a ladik már kétszer fordult föl alatta, tavaly és abban az évben is, de mindig sikerült megmenekülnie. Egyszer pedig a ladik fenekébe lyukadt ki, s csak nehezen tudták zsebkendővel bedugaszolni a nyílást. Mindhárom alkalommal vele volt Vajda József, „míg a negyedik megjelenése a halálnak, száanalom nélkül temeté a két fiatal tengerünk medrébe.” Két nap múlva, július 30-án, este 7 órakor megkondultak a füredi harangok s végtisztelgésre hívták a barátokat. „Csapatosan sietének ki a fürdőről is a temetésre, hol az ikerhalottak az egyház kerített udvarán egymás mellé téve, a számtalan elkeseredettek seregétől körülvéve, érzékenyen bucsúztatának el az előktől. – Együtt kísértettek ki az örök nyugalom helyére, hol szívet s lelket indító beszéd után egy bús halotti ének zendült meg a Balatonmelléki jeles dalárda tagjainak ajkain, kikhez a füredi színtársulat énekesei is csatlakoztak, [...] Letétettek a Balaton áldozatai, néhai Vajda József és Tolnai Lajos, egyik kedves és feledhetetlen munkatársunk a földnek sötét és örökre fedő gyomrába, egy sírba egymás mellé, egy fejféval jelöltetve s jellegzetten.” A füredi Györffy Imre kiszolgált katona, az elhunyt katonatársa megemlékezést nyomatott, s azokat a bajtársai között kiosztatta. A földműves Király Gábor, a ladik kormányosa búcsúztató verset írt, „s azokat a kettős sírnak partjain igen érzékenyen olvasta föl a szertartás záradékául.” Tolnay Lajos egy meg nem nevezett barátjának kinyomatott búcsúversét is szétosztották a megjelenetek között. (Ez lehetett Pap Gábor verse.)

A tragédia évtizedekkel később is foglalkoztathatta a fürediek képzeletét. Bodó József, aki nagyszülei elbeszélése alapján több helyi történetet is közzétett, nem említette a korabeli lap által leírtakat. 1937-ben megjelent rövid írásában az esetet inkább regényessé formálta.⁷ (A barátai által vadászni hívott Tolnay egy vadkacsát lőtt, az érte vízbe ugró kutya borította fel a ladikot. Az egyedü-

li áldozat a tanító volt, a történet másik szereplője, Tótvázsonyban lakó Anna nevű szerelme. Eljegyzésüket az ő névnapján tartották volna, a tanító előző nap, 25-én fulladt a Balatonba. A menyasszony bánatában megőrült, évekig járt naponta a Szőlős feletti útra, ahol kedvesét korábban várni szokta. Eközben mindig ezt a dalt énekelte: Elragadta galambomat a Balaton tőlem...)

Nem tudni, hogy a füredek emlékezetében így változott-e meg és élt tovább a 75 évvel korábbi szerencsétlenség, vagy a szerző, nem ismerve a valódi eseményeket, saját képzelete szerint alakította át. Nem tudni azt sem, állított-e valaki a tanítónak sírkövet. Haláluk után két évvel a reformátusok már nem oda, a Balatonra gyönyörű kilátást nyújtó domboldalra temetkeztek, hanem az Aszófőre vezető országút mellett kialakított, könnyebben megközelíthető, új temetőbe. Vajda József sírjánál járva, gondoljunk az elhivatott, tehetséges tanítóra is, aki az újság szerint: „Kár, hogy ily korán végző földi pályáját, hasznos, sőt kitűnő polgárja leendett hazánknak.”

Balatoni baidonhajók

Vajda József síremléke

Forrás:

1. Keményffy Károly: Füredi temetők. 2. = Balatonfüred. 1922. júl. 22. 30. sz. 1–2. p.
2. Varga Lászlóné: A balatonfüredi temető sírjelei a 18. század végétől 1920-ig. = Füredi História. 2001. 1–2. sz. 3–13. p.
3. Sziklai Zoltán: A balatonfüredi református elemi iskola évtizedeiből 1829–1949. Balatonfüred, 2009. 102. p.
4. Pap Gábor: Tolnay Lajos sírjánál. (B.-Füreden, július 30. 1862.) = Balaton Füredi Napló. 1862. aug. 7. 10. sz. 75–76. p.
5. Ekkor még az általánosan használt vízi jármű az ún. baidonhajó volt.
6. Tolnay Lajos: A Balatonfüredi színkör megnyitása. = Balaton-Füredi Napló. 1861. júl. 16. 6. sz. 44–45. p.
7. Bodó József: Elragadta galambomat (Egy szegény ifju emlékezetére) = Balatoni Kurir. 1937. dec. 12. 51. sz. 9. p.

Második évfolyam.

10. szám.

Augusztus 7. 1862.

BALATON-FÜREDI NAPLÓ.

Isten áld meg e hazát,
A magyarok szép honát.

Megjelenik a lap hetenként kétszer Vasárnap és Csütörtökön.

Előfizetési ár folyó évi október hó 15-ik napjáig összesen 36. számra 5 forint.

Szerkesztői iroda: 6. fűrdőház emeletben, 74. számú szoba, hova az előfizetési pénzek és mindenemű levelek bérmentesen küldendők.

TOLNAY LAJOS SÍRJÁNÁL.

(B.-Füreden, július 30. 1862.)

Itten pihenez kiszenvedett halott!
Sirod felett szememben könny ragyog.

Oly szent e könyv! hisz konfesszió dalom!
Fakasztja, s én sírodra hullatom.

Mért hagytad el a hű baráti kört,
A mely veled szép pályacsépra tört?

Mért veszte el az élet ily korán
A tetterszű életnek hajnalán?

Mért hagytad itt e drága szép hazát
Mikor kelő napját sem láthatod.

A tett-erő, a jellem és az ész,
Ugy fáj — idő előtt ha sirba vész.

Ily kincseket vivél a sírba le,
Életvirágod mért is hullt le?

Benned — kinél nemes volt szív s kebel —
Hazánk igaz fiut veszíte el.

Szeretted a hazát, istent, jogot,
Közgyász sirod felett ezért zokog.

S itt — hol porodra rá borul a sír —
Hű bajnokán a jog keseregve sir.

Pihenj, pihenj sír-édbe szállt barát,
Ki harczodat dicsőn megharcolád.

Ne háborítsa sommi nyugtogat
Itt — hol keserv — öröm — bú elmarad.

Ne fájjon az, hogy ott nem halhatál,
Hol kir viraszt a nyugvók álmaál.

S annak — kinek pályája véget ér:
Halvány fujón virul a szent babér.

Vártad, hogy ott szakaszt le a halál,
Hol hős az, a ki küzdve sirt talál.

Hol hőstököt föld el a sírverem,
Hol a porokból új erő terem.

Oly szent aró, mely éjtel, áldva hat,
És fényt lövell, miként az égi nap.

Vártad . . . de az, ki a világ felett
Uralkodik — másképpen végzett.

E végzetten nyugodj meg jó barát!
Isten veled . . . pihenj . . . áldás reád!

PAP GÁBOR.